

NOTE

NOTĂ PRIVIND MATERIALUL ARHEOZOOLOGIC DE CULTURĂ COȚOFENI GĂSIT ÎN APROPIEREA SATULUI GHIDA (LA ȚIGĂNUȘ), JUDEȚUL BIHOR

de
SERGIU HAIMOVICI

Situl de unde a fost colectat puținul material luat în studiu este situat în partea de NE a județului, pe dealul Barcăului, ce are o altitudine de cam 200 m, în vale curgând râul cu același nume¹. Menționăm că s-a găsit în situl respectiv doar un nivel strict Coțofeni și totodată până acum nu s-au studiat deloc resturi faunistice aparținând culturii respective în această parte a țării noastre. Există un studiu relativ mai larg privind materiale arheozologice provenind de la Cicău (jud. Alba) printre care s-ar afla și resturi paleofaunistice de cultură Coțofeni, dar credem că acest material paleofaunistic ar putea fi amestecat, existând acolo foarte multe nivele de locuire². De asemenea El Susi a publicat, într-o lucrare, o cantitate tot relativ redusă de material osteologic Coțofeni, provenit de la Bocșa-Colțan (jud. Caraș Severin).³

Materialul din situl Țigănuș se ridică doar cam la 70 fragmente dintre care s-au putut determina cu precizie doar 57, toate provenind de la mamifere, celelalte fiind reprezentate prin așchii și porțiuni osoase cu totul nesemnificative dar aparținând tot mamiferelor, aproape în întregime, cu cea mai mare probabilitate, la specii mari, deci *Bos/Cervus*. Toate aceste fapte arată ușor că materialul descoperit este reprezentat prin „resturi menajere“, poate existând câteva spărturi de oase provenind de la confecționarea unor unelte din os (unelte ca atare, după ce au fost determinate specific, au fost date domnului Roșu). S-au găsit patru specii de mamifere domestice: *Bos taurus* (taurinele), *Sus scrofa domest.* (porcinele), *Ovicaprinae* (cornute mici) și câinele acesta cu o oarecare probabilitate, cât și de asemenea tot patru specii sălbatice: *Sus scrofa ferrus* (mistrețul), *Cervus elaphus* (cerbul), *Capreolus capreolus* (căpriorul) și *Bos primigenius* (bourul).

¹ Mulțumim domnului Roșu Marinel pentru amabilitatea de a-mi fi dat pentru studiu materialul arheozologic provenit din săpătura executată de Dsa. și pentru unele date privind caracteristicile zonei sitului.

² Iudita Winkler et al., *Așezarea prefeudală de la Cicău, jud. Alba*, în *ActaMN*, XV, 1978, p. 271—272; P. Geoceanu et al., *Cercetări asupra faunei din așezarea Cicău — „Săliște“*, în *ActaMN*, XV, 1978, p. 273—274.

³ Georgeta El Susi, *Analiza faunistică a materialului din așezarea Coțofeni de la Bocșa — „Colțan“ (jud. Caraș-Severin)*, în *ActaMN*, XX, 1983, p. 359—366.

Mamifere domestice

Taurinele sunt reprezentate prin 29 fragmente în cea mai mare parte nesemnificative, lipsind complet coarnele, dinți, oase lungi și mai ales metapodalele întregi, după care s-ar fi putut stabili tipul raseologic, sexul, înălțimea la greabăn. În lipsa dinților este greu de evidențiat și vârsta de sacrificare; totuși în afara unui rest de epifiza superioară a femurului (în parte roasă probabil de câini) și care aparține la un vițel, ce nu pare a avea mai mult de 7—8 luni, toate celelalte oase, inclusiv resturi de corpuri vertebrale, nu au pe ele nici o urmă a discului de creștere și deci implicit ar proveni de la maturi. Credem că numărul de indivizi cărora le aparține materialul ar fi de cel puțin 7 având în vedere femurul sus-numit, fragmente de vertebre, de la un omoplat, de la un coxal, de la un metatars și de la un radius, dimpreună cu cele patru oase care au putut fi măsurate (în mm).

Astragal	Lung. maximă	67
	Lărg. trochb. infer.	42
Falanga I	Lung. maximă	64
	Lărg. epif. super.	32
Falanga II	Lung. maximă	49 ; 47
	Lărg. epif. super.	30 ; 30

Biometric și somatoscopic taurinele găsite la Ghida par a fi asemănătoare cu cele din perioada de trecere către epoca bronzului din situările situate în estul țării studiate de noi. Este foarte probabil că ele erau folosite pentru alte scopuri, înainte de a fi sacrificate pentru carne, dar nu putem da nici o precizare pentru care anume, dată fiind puținătatea și fragmentarea materialului.

Porcinele au doar cinci fragmente și anume: un M_1 ieșit dar neerodat, deci sacrificat cam la un an; un M_2 pe cale de a ieși sacrificat cam la 15 luni, un fragment de simfiză cu C_1 în situ provenind de la o femelă, un fragment de C_1 de mascul matur și un fragment din ramul mandibulei cu condilul. Materialul ar aparține la cel puțin patru indivizi, dintre care doi nematuri. Somatoscopic, căci nu s-a putut executa nici o măsurătoare — am fi în fața unui porc de talie mică cel mult medie.

Cornutele mici au tot cinci resturi foarte fragmentare: două bucăți de la vertebre dorsale diferite, un fragment mic de humerus, un rest de coastă, cât și un fragment de corn nemăsurabil aparținând însă precis unei femele de *Ovis*, deci existau și ovine femele ușor cornute. Se pare că materialul în totalitate ar aparține maturilor și deci este probabil ca ovinele (nu putem preciza dacă exista și *Capra*) să fi fost folosite pentru scopuri utilitare înainte de a fi sacrificate.

Câinele este reprezentat printr-un singur rest: un fragment de coastă de carnivor care după mărime și masivitate credem că provine de la un câine de talie medie și nu de la vreo specie sălbatică de mustelid; apartenența are totuși un oarecare caracter de probabilitate.

Mamifere sălbatice

Cerbul prezintă în total doar patru fragmente dintre care trei sunt resturi de coarne; ele sunt reprezentate mai întâi printr-o porțiune mai mare de prăjină tăiată intenționat, deasupra celor două ramuri bazale, întinzându-se până la ramul mijlociu, care este și el secționat — aparține unui individ abia matur de circa patru ani probabil —; celelalte două fragmente sunt doar așchii. Pe lângă aceste trei resturi de corn se mai găsește o porțiune mică de omoplat care are doar zona cavității de articulație cu humerusul măsurabilă: lung. cap artic=(69) mm, lung. supraf. artic=55 mm, lărgimea ei=49 mm. Evident nu putem da nici o altă caracteristică asupra speciei, doar să menționăm că coarnele sale se foloseau din plin pentru confecționarea de unelte. Credem că materialul provine de la cel puțin doi indivizi.

Căpriorul are șapte resturi, trei cu totul nesemnificative: un fragment mic de corn, o parte a ramurii mandibulei și un metatars rupt tăiat în lung; celelalte patru sunt însă măsurabile (în mm):

Mandibulă	lung. dinți jugali	66
	lung. M_1-M_3	(vârsta cam 5 ani)
Femur	lărg. epif. infer.	38
	lung.	29
Falanga II	lărg. epif. super.	11
	lărg. min. diaf.	7
Falanga III	lung. feței plantare	22
	lărg. feței artic.	8

Ar fi cel puțin 3 indivizi și să remarcăm totodată, că în general, căpriorul nu apare prea masiv.

Mistrețul este reprezentat prin cinci resturi, patru dintre ele măsurabile (în mm) și doar unul, un fragment de maxilar superior cu M^2 foarte erodat (peste 8—10 ani) nu poate fi prelucrat decât somatoscopic.

Omoplat	lung. cap artic	52
	lung. supr. artic.	44
Humerus	lărg. epif. super.	52 ; 47
	lărg. supr. artic.	41 ; 38
Falanga III	lung. feței plantare	40
	lărg. feței plantare	19
	lărg. feței artic.	23

Omoplatul, dar mai ales unul dintre humerusuri, poate fi socotit drept o piesă capitală. Toate resturile provin de la maturi și am prezuma cel puțin doi indivizi.

Bourul prezintă doar o falangă III ușor deteriorată; este foarte masivă și provine de la un mascul putându-se executa următoarele măsurători (în mm):

Falanga III	lung. feței plantare	31
	lărg. feței plantare	36
	lărg. supr. artic.	(100)

Se poate constata că cele 17 resturi de mamifere sălbatice reprezintă circa 30% din totalul fragmentelor, deci rolul important încă, jucat de vânătoare în economia locuitorilor respectivului sit; vânătoarea avea un net caracter alimentar, toate cele patru specii sălbatice, fiind artiodactile comestibile (evident ele furnizau și subprodusele folosite în alte scopuri, mai ales confecționarea obiectelor din os și corn, dar totodată și pieile lor).

Tabelul cu frecvența pe fragmente a speciilor de mamifere determinate:

Specia	Fragmente	%
Bos taurus	29	50,88
Sus scrofa domest.	5	8,77
Ovicaprinae	5	8,77
Canis familiaris?	1	1,76
Cervus elaphus	4	7,01
Capreolus capreolus	7	12,28
Sus scrofa ferrus	5	8,77
Bos primigenius	1	1,76
	57	

Creșterea animalelor avea însă un rol preponderent și este aproape sigur că mamiferele domestice își aveau rostul lor utilitar înainte de a fi sacrificate, pentru a furniza carne și grăsime (se exceptează câinele). Apare totodată evident că taurinele acopereau cea mai mare parte din necesarul de proteine animale pentru oamenii din stațiune, aceasta având în vedere nu numai frecvența lor mult mai înaltă în raport de ovicaprine, porcine și speciile sălbatice, dar considerând și talia lor pe care doar bourul o întrecea.

De asemenea, speciile sălbatice găsite fac parte toate din grupul ecologic „de pădure”, arătând astfel că în acea vreme pădurile erau mult mai întinse ca astăzi, în acea zonă a râului Barcău, unde s-a descoperit situl.

**NOTE CONCERNANT LE MATÉRIEL ARCHÉOZOLOGIQUE
PROVENANT DE LA CULTURE COTOFENI, TROUVÉ DANS LE SITE DE
„ȚIGĂNUȘI”, A CÔTÉ DU VILLAGE GHIDA — DÉPART. DE BIHOR**

— Résumé —

Le matériel qui a pu être déterminé est seulement de 70 fragments provenus des mammifères; 30% appartiennent aux sauvages: cerf, chevreuil sanglier et aurochs. Les domestiques sont représentés par les taurins, les porcins, les ovicaprins (*Ovis*) et le chien. En dehors des porcins les autres espèces étaient premièrement employés aux buts utilitaires et puis comme fournisseurs de viande (en dehors du chien). Les taurins qui ont 50% des restes ont donc une importance presque décisive pour les nécessités de la protéine animale de la population du site; mais on ne doit oublier aussi l'importance encore grande de la chasse, que donnait aussi de la viande (à côté des ses sous produits), parce que les quatre espèces chassées étaient aussi relativement de grande taille et concurrençaient les taurins. Les quatre espèces sont toutes de la groupe écologique „de forêt” et donnent aussi des renseignements sur le milieu environnant.